
HYBRIDITA – CESTA Z PLURALITY

KOŠÁK, Michal – FLAIŠMAN, Jiří a kol., *Editologie (Od náčrtu ke knize)*. Praha: Ústav pro českou literaturu Akademie věd České republiky, v. v. i., 2018.

NATÁLIE TROJKOVÁ

Kniha *Editologie* (2018), jak již název napovídá, se věnuje jednomu z filologických oborů, který se zabývá ediční přípravou novočeských literárních textů i tzv. ego-dokumentů (deníků, korespondence aj.). Publikace je v pořadí 9. svazek z edice *Varianty* Edičního a textologického oddělení Ústavu pro českou literaturu AV ČR. Texty jsou zaštitěny již několik let spolupracující dvojicí editorů a textologů Michalem Košákem a Jiřím Flaišmanem z výše uvedeného pracoviště. Tito badatelé mají zásadní vliv na fungování soudobé činnosti obou disciplín, jelikož se angažují v mnoha projektech, jako je řízení výše zmíněné edice *Varianty*, každoročně svolávaná textologická konference v ÚČL, příprava kritických hybridních edic. Důležitá je rovněž jejich publikační činnost v *České literatuře*, *Litikonu* ad. a redakce v rámci internetového „kanonu na literaturu“ (i-kanon.cz) spolu s Michaelem Špirem, jenž je v knize veden jako lektor. Nadto se podílejí na externí výuce nových editorů na Palackého i Karlově univerzitě a své studenty mnohdy zahrnují do různých projektů.

Podíváme-li se pozorněji na autorský kolektiv, je zřejmé, že kvůli náročnosti některých editorských prací je nutný speciální přístup, a proto byli přizváni jako odborníci na daná témata i další badatelé pohybující se v ediční a textologické oblasti: Jakub Říha, Boris Lehečka, Petr Plecháč a Jakub Sichálek. Spolupráce byla zajisté nutná, neboť jediné tak bylo možné postihnout širší a složitější témata daných disciplín. V případě Jakuba Říhy se jednalo o podkapitulu „Metrika a textová kritika“, v níž rozebíral zásahy editorů do metra básní. Říha upozorňoval na dvojí roli editora: zápornou

a kladnou. Kladná role ukazuje, že metrickou analýzou lze objevit vychýlení z rytmu, čímž se odhalí koruptela, tedy porušení textu; ta záporná zahrnuje porušování autorského záměru, protože ne vždy chtějí autoři dodržet metrum bezesbytku. Rozhodnutí, zda zasáhnout, či nikoli, zde leží pouze a jedině na bedrech editora a jeho individuálním úsudku.

Spoluautor Boris Lehečka, o jehož textu se zmiňuji i níže, zpracoval kapitolu o digitální edici, její historii a technologické, časové a ekonomické náročnosti. Jako třetí se na knize podílel Petr Plecháč, jehož přínos tkví v aplikaci matematických propočtů při atribuci textu. Zde provedl revizi postupu Pavla Vašáka zabývajícího se případem atribuce textu Josefa Baráka a Jana Nerudy. Tato kapitola je pro humanitněji zaměřené jedince poněkud odstrašující, neboť se zde uvádějí matematické vzorce, grafy a pojmy jako dimenze, kvadratická delta či interval. Přesto se domnívám, že je pro zájemce o oblast stylometrie přínosná a přehledně mapuje postupy při této práci. Posledním přispěvatelem do publikace byl Jakub Sichálek, jehož badatelskou sféru tvoří editace starší české literatury. Přestože se v jejím odvětví řeší některá podobná témata, jako je geneze textu, zabírá poněkud odlišnou problematiku, zejména co se týče textových pramenů a edic staročeského písemnictví. Zmiňovaná kapitola se jeví jako kontrast k předchozím částem nebo spíše jako snaha o dotvoření mozaiky editorovy práce na jakémkoli textu. Přestože daný text považuji za rušivý, protože rozbíjí strukturu zaměřenou na novočeskou literaturu, je argumentem o jejím zařazení to, že „středověkou literaturu vnímáme na pozadí zkušeností s literaturou moderní“ (s. 217).

Jak je patrné, snažili se zmiňovaní autoři pomocí *Editologie* zaplnit potávku po reflexi soudobé textologie a editologie, zároveň zohlednili posuny od naposledy vydaných oborových publikací, jimiž byly *Textologie* z roku 1993 kolektivu autorů pod vedením Pavla Vašáka a stále normativně pojímaná příručka *Editor a text* z počátku sedmdesátých let 20. století. *Editologie* je ve své podstatě polemikou s oběma knihami, zároveň se snaží shrnout poznatky o editorově práci z různých „gardů“ (jak úhel pohledu nazval spoluautor Jakub Sichálek) a vztáhnout poměry české k zahraničním oborovým tendencím.

Kolektiv autorů prezentuje knihu v edici Varianty jako „chrestomatii“, mělo by se tedy jednat o soubor textů ke studijním účelům ediční a textologické disciplíny či o čítanku textů daného oboru. Proto je také cílem celé publikace „sledovat postup editorovy práce s textem od revize jeho vlastností coby dokumentu přes jeho genetické perspektivy a publikační historii až ke konkrétnímu edičnímu zpracování podle zvoleného charakteru edice“ (s. 8). K této definici cíle se váže také podnázev „od náčrtu ke knize“, čímž specifikují hranice, mezi nimiž se editor novočeské literatury pohybuje. Autoři sice prohlašují, že chtějí sledovat postup, ale nikdy nevádějí jednoznačný přístup k jakékoli edici kromě oné digitální. Celou knihou se totiž proplétá leitmotiv plurality: mají-li dva editoři stejné zadání, vyjde z něj různý výsledek. To se promítá také na zpracování jednotlivých kapitol a dokonce i některých definic, například nejednoznačnost rozlišení verzí a variant jednoho textu autora, rozdílu mezi reprintem a faksimilií či v podkapitole o jazykové aktualizaci, kde se zabývají přístupem jednotlivých editorů od konce 19. století až po dnešní zpracování kritické hybridní edice, přičemž se vymezují vůči *Editoru a textu* pomocí odkazu na nejnovějšího badatele v oblasti jazykových úprav Roberta Adama. Čtenář (předpokládejme, že je to editor či textolog) se ale už nedozví, co je adekvátnější přístup. To by bylo vhodné zpracovat v samostatné kapitole o jazykové úpravě, ale lze pochopit její absenci, neboť by se kniha značně rozšířila o typologii jazykových úprav.

Chybějící kapitola se nejvíce jako překážka, ale spíše spatřuji problém v tom, že zde není zcela naplněn proponovaný cíl, tedy sledovat editorovu práci od náčrtu až ke knize po přímé cestě. Rezonující pluralita vytváří nejednoznačnost a mírný chaos. Autoři se brání prohlášením, že nechtějí zobecňovat individuální přístupy, normovat ediční činnost ani předkládat „striktně podané recepty“, nýbrž „ukázat možnosti, jak lze některé případy řešit“ (s. 8). Vše je rozkouskováno, jednotlivé případy jsou roztrženy a vyzobávat se dají pouze *Slezské písně*, jsou totiž vděčným příkladem, na něž lze aplikovat onu pluralitu, a to již od náčrtu až po vydaný knižní artefakt. Dle mého názoru je pro čtenáře ale poněkud matoucí, jak poté ve své praxi využít tuto mnohost přístupů. Kniha by měla pro čtenáře,

respektive editora/textologa v roli uživatele splňovat určité vlastnosti, například srozumitelnost, výstižnost a jednoznačnost. Je nutné být poučený čtenář a přistoupit ke knize se znalostmi z předchozích příruček – *Editora a textu* a *Textologie*, neboť v mnoha případech *Editologie* polemizuje s teoretickými přístupy jejich autorů a nevysvětluje terminologii, popřípadě je vysvětlena na jiném místě (například termín stemmatologie je použit na s. 147, ale vysvětlen až na s. 180). Domnívám se, že kniha, jak ji prezentují v úvodu autoři, by měla specifikovat terminologii v rámci badatelského zájmu, nikoli ji definovat jen opisem tak, jak k ní někteří předchozí editoři přistupovali. Měli by jasně říci, jak danou terminologii chápou. Sami totiž v případě *Slezských písní* užívají verzi a variantu jako synonyma, přestože se toho chtěli vyvarovat. S terminologií souvisí také nepřítomnost věcného rejstříku, který by byl pro tento druh publikace namístě, protože je svým zařazením k chrestomatiím psána pro studijní účely.

Vedle těchto nedostatků už se objevují pouze drobnosti, které lze vytknout, například nedořečení na s. 53, kde je uvedeno „jak dokládá apel Alexandra Sticha“, ale dle mého mínění chybí téma sdělovaného, tedy citace zde zmiňovaného badatele. O stranu dále je naopak použit úryvek textu z Máchovy korespondence, přičemž v inkriminovaném posledním odstavci by postačovalo pouhé konstatování bez citace. V podkapitole „Antologie, výbor“ je zpracován pouze výbor, ale nikoli už předestřená antologie, je to zřejmě chyba vzniklá z pouhé nepozornosti. Dále lze poukázat na nedokonalosti, jako je pleonasmus v případě slovního spojení „hlavní protagonista“ či typografické prohřešky – řadová číslovka na konci řádku a mírně viditelný rastr některých ilustračních obrázků.

Na druhou stranu publikace přináší pro čtenáře i mnohá pozitiva. Texty jsou psány poutavě, někdy s využitím ironie náznakem humoru (chyby přirovnány k množství hub po dešti) a jiných ozvláštnění (například výše zmíněné slovo „gard“ pocházející z bojových sportů). S tím souvisí koherence textu, mohu proto říci, že formálně byla kniha zvládnuta náležitě. Vyzdvihnout bych mohla zejména propracovaný systém odkazování na jiné kapitoly, vysvětlení, proč nejsou zařazena některá témata v té nebo oné kapitole, ale jsou řešena na jiném místě (například s. 149, 179/180). Důsledně je

dodržován i poznámkový aparát, kde bych ovšem ocenila v případě odkazů na webové stránky alespoň zkrácenou poznámku, o co se jedná, případně by bylo lepší, kdyby byla publikace v elektronické podobě a bylo by možné přímo na hypertextový odkaz pohodlně kliknout.

Kladně hodnotím použití případových studií a modelových situací, přestože právě ony vytvářejí onu pluralitu edičních přístupů. Je totiž zajímavé vidět, jak se na jeden problém nahlíželo v průběhu času. Pro tyto účely je také vhodné vyzdvihnout odkazování na nejnovější badatelské počiny, například co se týče problematiky *Rukopisů*. Rozsáhle je zpracována i použitá bibliografie ke knize, která by mohla čtenáři poskytnout další zásadní informace v oblasti ediční činnosti. Jako velmi kladný bod vnímám to, že autoři vše reflektují na pozadí zahraničních počínů, odkazují na německé a ruské prostředí, francouzskou genetickou kritiku, jejíž praxi, jak vidno z některých textů knihy a zpracování hybridních edic, by chtěli implementovat do českého prostředí. Zkušenosti čerpají rovněž od polských sousedů, ale neváhají se obrátit ani ke vzdálenějším angloamerickým poměrům.

Co vidím jako velký přínos pro současnou editologii a kompromis v pluralitě ediční činnosti (resp. úhybný manévr před rozhodnutím editora v rámci hierarchizace jednotlivých textů), je sumarizace v oblasti nových médií, kterou lze použít v praxi. To si autoři ostatně stanovili jako dílčí cíl: „ukázat aktuální vydavatelské výzvy“ (s. 10). Je to velmi podstatné novum, které *Editologie* přináší. Představena je zde kritická hybridní edice jako jeden z typů edic rozdělovaných podle druhu média, a to na příkladu celých děl autorů (Františka Gellnera a Karla Hlaváčka) a na dvou zásadních titulech české literatury – *Slezských písních* Petra Bezruče a Máchova *Máje*. Podrobně je popsána příprava, včetně používání textových editorů, OCR programů, spolupráce s IT pracovníky atd. Specifikací této edice je, že ji nelze vytisknout jako tradiční knižní artefakt, jelikož disponuje uživatelskými aplikacemi a hypertextovými odkazy. Je jakýmsi archivem a přesto není, ale nahlížíme-li na ni jako na archiv, záleží pouze a jen na prohlášení editora, jak upozorňují autoři textu. Přes nebývale rozsáhlé pojednání o digitálních edicích, jejich kladech i problémech mi zde chybí upozornění na zastarávání technologií. Tento fakt je přítomen pouze tušeně, a to na základě charakte-

ru datového nosiče celé hybridní edice, tím je DVD. Poučený čtenář knihy odhalí, že daný nosič podléhá rychlé mortalitě v oblasti kompatibility se čtecím zařízením. Zde tedy chybí jistá nadčasovost studie. Autoři popisují pouze své soudobé počínání, postupy ve své praxi – pracují jednoduše s tím, čemu rozumí a co je jim blízké. Záporné vlastnosti nereflektují u digitální edice, ale jen na poli knižních provedení, u kterých vidí jako překážku ekonomickou a ekologickou náročnost. Spíše vyzdvihují pozitiva kritické hybridní edice, velkou výhodu spatřují jak v nástrojových možnostech aplikací, tak i v napravování chyb v digitálním prostředí a aktualizacích obsahu i funkcí. Znovu si poučený čtenář všimne, že by zde mohl nastat problém, jelikož absentující fixace textu může rozostřit platnost hranic daného znění textu, už by nebylo možné psát „publikováno“ či „tištěno“, nýbrž „aktualizováno“. Z mého úhlu pohledu by se jednalo o nestabilní text, u něhož by nastal problém například při interpretacích možného znění některého z textů. A pokud by byl text aktualizován ve stejné edici stále a nikdy by nebyl v podstatě ukončen, vidím to jako novodobou překážku pro badatele. Nicméně mé výtky lze přehlédnout, neboť hlavní myšlenkou celé kapitoly je akcentace proměny editorovy práce s textovým materiálem, v případě Hlaváčka a Gellnera také materiálem výtvarným.

Jako celek vznikla *Editologie* díky reflexi textologické a ediční praxe Michala Kosáka, Jiřího Flaišmana a dalších pěti spolupracovníků, kteří shrnují dosavadní činnost, přičemž vycházejí z reflexe základní příručky *Editor a text, Textologie*, celé edice Varianty, ale také z vlastních zkušeností. Je obdivuhodné, jak se orientují ve více než stoleté problematice v přístupu k editaci novočeských autorů. Přestože mi připadá, že kolem jednoznačných závěrů pouze našlapují a nechávají vše na samotném čtenáři-editorovi, aby zhodnotil vše individuálně, je publikace přínosná v rámci případových studií a nových vydavatelských počinů kritických hybridních edic, ale také co se týče podané struktury editorovy práce, která je zpracována v přehlednějším podání než u předchozích příruček.